

feministická témata v dokumentárním filmu
& ženy dokumentaristky

genderový diskurz v české společnosti 90. let

cit. dle Ladislav Holý: Malý český člověk a skvělý český národ, Praha: Slon 2010, s.170–177)

- feministické hnutí začalo působit na český diskurz až po listopadu 89.
- označení feministka - většina žen toto označení odmítá a od myšlenek feministického hnutí se distancuje
- ženské organizace jako Hnutí za rovnoprávnost žen v Čechách a na Moravě - spíše se orientovala na kampaň posílení úlohy muže v rodině a ženy ve společnosti, jehož mělo být dosaženo zvýšením ženského sebevědomí
- odlišný vliv feministického hnutí a jeho postoje k němu na Západě a v ČR - lze vysvětlit základními socioekonomickými rozdíly mezi kapitalistickým a socialistickým systémem
- ➔ v ČRS ukázněno právo žen na práci a vzdělání, pomocí kvót se ženy dostaly do veřejných funkcí; socialistický systém otevřel veřejné instituce ženám mnohem více, než je obvyklé v západních demokraciích
- komunistická ideologie zdůrazňovala hodnotu pracující ženy
- kritikové namítají, že socialismus byl emancipaci žen vzdálen, ženy vykořisťoval (musely pracovat, protože z jednoho platu nešlo uživit rodinu, zaměstnány na hůře placených pozicích apod.);
- socialistická realita oloupila muže a ženy o jejich domény: muži nemohli naplnit svou tradiční roli živitelů rodin, ženy nebyly schopny plně realizovat svoje role v domácnosti;
- Hranice mezi „nimi“ a „námi“ nevedla mezi pohlavími, ale mezi státem a lidmi, kteří se cítili státem manipulováni i v nejsoukromějších oblastech svých životů

- Češi vnímají rozdíl mezi pohlavími jako přirozeně daný a vyplývající z biologických odlišností muže a ženy
- tužby žen se vztahují výhradně k plození a výchově dětí
- spojování ženy s prostředím domova a muže s vedoucí pozicí ve veřejné sféře je v kulturní konstrukci pojato tak, jako by to bylo dáno od přírody
- např. české reklamy 90. let silně kalkulují s ženskou přitažlivostí a většinou ženy zpodobňovaly ve služebném nebo méně významném postavení (reklamy na prací prášky: žena jako hospodyňka, muž jako vynálezce zázračného prostředku) - tato praxe nevyprovokovala mezi českými ženami žádnou reakci, diskuzi (X západní diskurz)
- hlavní ženskou otázkou se stalo nedostatečné zastoupení žen v politice
- důvodem, proč byl radikální feminismus nepřijatelný nejen pro české muže, ale i většinu žen, je předpoklad, že rozdíly v rolích muže a ženy jsou od přírody dány; odmítání feminismu, především toho, že genderové rozdíly a tradiční role muže a ženy nejsou biologicky podmíněny, ale naučeny a mohou být vědomě změněny
- vědomá redefinice obou pohlaví, která je cílem feministického hnutí na Západě, se zdá českým mužům i ženám směšná, nepřiměřená

feministické témata v dokumentárním filmu 90. let

- téma okrajové, ale vzrůstá potřeba dát ženám hlas
- otázky co znamená být ženou? včera – dnes – zítra
- co ženy spojuje/odděluje od mužů
- čemu se ženy věnují, o co stojí, čeho se obávají
- promlouvají o své zkušenosti, historii, proměně postavení v kontextu transformace společnosti
- pokusy rozbít společenské stereotypy o ženském poslání, touhách (žena poddajná, podřizující se, i samostatná, kreativní, tvořivá)
- příběhy úspěšných žen, ale i těch na okraji společnosti, zástupkyně etnických menšin apod.
- převažuje metoda časoběrného dokumentu, rozhovory s přímými aktéry, portréty;

- **O čem sní ženy** (Olga Sommerová, 1999) - rozhovory s ženami; ženská zkušenost ve světě patriarchy má specifické rysy, potřeba zaznamnat a vyslovit nahlas; konfrontace dívčích snů a prožité reality; archetypy, stereotypy versus zkušenost
- **Sladké století** (Helena Třeštíková, 1997) - dějiny 20. století pohledem žen; společenské zvraty, války, revoluce, nástupy různých ideologií, konflikty s mocí; osobní zážitky žen narozených počátkem století;
- **Moje 20. století** (Olga Sommerová, 2005) - osudy třech významných žen - Lenky Reinerové, Adrieny Šimotové, Soni Červené - dramatické dějinné zvraty 20. století; film k dispozici [zde](#)
- **Ženy na přelomu tisíciletí** (tv cyklus H. Třeštíkové, 1996–2000) - 10-díly cyklus, věnuje se veřejně známým a úspěšným osobostem: *Bára B.*, *Forte a piana* (o D. Peckové), *Být Romkou* (romská novinářka a aktivistka J. Balážová); ale také ženám na okraji společnosti - prostitutky (*Rozkoš bez rizika*), drogově závislým (*V pasti* – později film *Katka*), zpracovává také téma lesbické lásky (*Jsem žena orientovaná na ženy*)
- **Máňa** (Olga Sommerová, 1992) - výpověď mladé recidivistky, opakovaně se k ní Sommerová vrací

- **Kristova léta, dámy...** (Tereza Kopáčová, 2003) - pětice emancipovaných žen bilancuje ubíhající léta; dokument o první generaci žen narozených za socialismu, dospívajících v kapitalismu;
- **Deník babičky Němcové** (Jan Gogola ml., 1999) - život jednoho domu jako život místa, souvislosti každodenní i nadčasové povahy; opírá se o deníkové záznamy obyčejných žen, pocházejí ze stejného domu; všední a banální jako jedinečný; pokračování Mám ráda nudný život (2009); dostupný [zde](#)

- absence feministické filmové kritiky v ČR – více viz. *Petra Hanáková, Gender a film (u nás)*.
(In: *Petra Hanáková, Libuše Heczková, Eva Kalivodová, Kateřina Svatoňová, Volání rodu. Praha: Akropolis 2013, s. 88–95*)

ženy dokumentaristky

- starší generace - Věra Chytilová, Drahomíra Vihanová | v dokumentu našly příležitost se realizovat v době normalizace; v 90. letech se dokumentu věnují spíše okrajově, vrací se k hrané tvorbě
- generace 70. let | Hana Pinkavová, Olga Sommerová, Jana Ševčíková, Helena Třeštíková, Alena Činčerová; dominantní tvorba Sommerové a Třeštíkové; v průběhu 90. let získávají kredit, všeobecná popularita jejich dokumentů; etablování ženy-dokumentaristky - ? společenský vliv
- generace 90. let | Jasmina Blaževič, Mira Erdeviči, Markéta Ekrt Válková, Theodora Remundová, Alice Růžičková, Dagmar Smržová, Tereza Kopáčová, Andrea Majstorovičová aj.
- po r. 2000 | Erika Hníková, Lucie Králová, Olga Špátová aj.

- **Drahomíra Vihanová** | bohatá dokumentární tvorba v období normalizace (*Poslední z rodu*, *Dalešická suita*, 1978, *Hledání*, 1979; *Variace na téma „hledání tvaru“*, 1986; *Otázky pro dvě ženy*, 1984)
 - ➔ v 90. letech: *Proměny přítelkyně Evy* (1990) - portrét zpěvačky Evy Olmerové; film vyvolal diskuze o etice dokumentu; kontrast úspěšné zpěvačky X v soukromí zlomená, slabá; zachycena také v polohách depresivní, stárnoucí umělkyně
 - ➔ *Denně předstupuje před tvou tvář* (1992) - o osudu „neodsunutého“ sudetského Němce Františka Einmmana; otevřela do té doby tabuizované téma
 - ➔ v 90. letech se těžiště práce přesouvá k hranému filmu
- **Věra Chytilová** | pro dokumenty příznačná mezidruhová, nejde o klasické útvary žánru, ale o prostupování syrového dokumentárního materiálu s všestranně a vypjatě stylizovaným přístupem k realitě (*Praha - neklidné srdce Evropy*, 1984); v 90. letech natáčí pro tv cykly (*Gen*, *Okno*)
 - ➔ *TGM - Osvoboditel* (1990) - pokus o revizi náhledu na TGM; ukázala jako ideál, ztělesnění humanity a demokracie; pietní obraznost, pokorné, stvrzuje legendu; není moc typické pro rukopis Chytilové;
 - ➔ *Vzlety a pády* (2000) - tři osobnosti moderní české fotografie; otázky lidské paměti, času; není nostalgický, ale bojovný, snaží se dopátrat něčeho podstatného a zanechat o tom zprávu
 - ➔ další dokumenty: *Trója v proměnách času* (2003), *Pátrání po Ester* (2005)

- **Jana Ševčíková** - vyhledává obtížně zvládnutelná témata, dlouhodobý čas přípravy i natáčení; soustředí se na malé etnické skupiny stojící na okraji zájmu; etnografické eseje; solitér v českém dokumentu (produkčně i stylově; nepodílí se na tv cyklech)
- ➔ *Jakub* (1992) - mytické sdělení o životě zakarpatské menšiny, která přesídlila z rumunského Vahaše do Čech; *Starověrci* (2001) – nábožensky založená komunita v rumunských vesnicích

- **Jasmina Bralic – Blažević** (*1965) – náměty v zahraničí (Sibiř, Asie, Kambodža), *Psí řeka Idigirka* (1996), *Otázky z Asie* (1997), *Zločin*; Portrét Věry Chytilové - *Cesta* (2004);
- **Mira Erdevički - Charap** (*1965)– dominantní linií její tvorby je svět Romů (*Černobílá v barvě*, 1999);
- **Alice Růžičová** (*1966) – zájem o alternativní film. umění - experiment, amatérský film, politický, underground (*Originální videojournal*); pomezí vědeckého dokumentu (*Netopýrolog*, 1996), *Otto Pacht- malíř džungle* (1999); *Králíkův seznam* (1997) - esej o stavu české kinematografie; experimenty: *Pozitivní negativ* (1998), *Biostruktury* (1998)
- **Dagmar Smržová** (*1966) – osobně a sociálně vyhocená témata, nezkoumá systém společnosti, ale příběhy hrdinů, kteří ne/zvládají situaci; líčí život s nemocí (*Zpověď ženy, která se bez nohou a bez rukou snaží mít svůj domov*, 2000); *Smrtelná volba* (2009), *Zachraňte Edwardse* (2009)
- **Andrea Majstorovičová** (*1966) – kmenová autorka cyklů FEBIO; temat. linie - hledání jedinců kteří řeší vztah ke své sexualitě; zájem o lidi „na okraji“; *Bojím se tě, světe* (1997) - notorický narkoman Evžen, syrový snímek; zájem o problematiku drogově závislých; publicistické formáty; dlouholetá dramaturgyně a producentka ČT;